

Terug naar een nieuwe allure Concertgebouw De Vereeniging in Nijmegen door Braaksma & Roos Architectenbureau

Aan het grootstedelijke Keizer Kareplein beschikt Nijmegen over een concertgebouw dat de vergelijking met zijn bekendere Amsterdamse evenknie glansrijk doorstaat en op onderdelen zelfs overtreft. Deze kwaliteiten waren tot voor kort aan het zicht onttrokken. In de loop van de tijd onderging het gebouw talloze bouwkundige ingrepen, waardoor het sterk inboette op de oorspronkelijke helderheid. Naast de noodzakelijk technische en logistieke vernieuwing van De Vereeniging, zag Job Roos het als zijn taak het gebouw ook in architectonisch opzicht nieuw leven in te blazen.

Tekst

Huub Thomas

Beeld

Arjen Veldt Fotografie

Opdrachtgever Stadsschouwburg & De Vereeniging, Nijmegen

Ontwerp Braaksma & Roos Architectenbureau

Projectarchitecten Job Roos, Marianne van der Sanden, Simon Streit, Roberta Chiabodo

Medewerkers Arie Vreugdenhil, Mischa-Marah Wullems, Emiel van Bortel, Lucia van der Horst

Adviseur constructie Croes Bouwtechnisch Ingenieursbureau, Nijmegen

Adviseur installaties K&R Consultants, Apeldoorn

Adviseur akoestiek Peutz, Zoetermeer, Mook

Adviseur theater Theateradvies bv, Amsterdam

Adviseur horeca Moerkerk Advies, Hoenderloo

Aannemer Homij Technische Installaties, Eindhoven, De Bonth van Hulst, Nieuwkuijk, Bam Techniek, Bunnik, StaPoTech, Hamont-Achel, Schakel Schildersbedrijf, Bolsward

Interieurarchitect Peter Sas Architecten, Oosthuizen, Van der Plas Meubel & Project, 's-Hertogenbosch, BeersNielsen Lighting Designers, Rotterdam

Bruto vloeroppervlakte 10.000 m²

Programma concertgebouw, grand café-restaurant, congres

Datum vo april 2013; **datum do** maart 2014

Aanvang bouw fase 1: mei 2014, fase 2: mei 2015, fase 3: verwacht mei 2018

Oplevering fase: 1 oktober 2014, fase: oktober 2015, fase 3: verwacht najaar 2018

Bouwsom tot nu toe inclusief installaties 8 miljoen

'Het mooiste concertgebouw van Nederland' moet de befaamde Amsterdamse dirigent Willem Mengelberg hebben gezegd, nadat hij een concert in de juist opgeleverde Vereeniging had afgetikt. Hij roemde daarmee niet alleen de akoestiek, maar impliciet ook de royale publieksvoorzieningen en de eigentijdse architectuur.

Deze kwaliteiten waren aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog maar moeilijk te ontdekken. Toen Braaksma & Roos eind 2012 werden geselecteerd voor de renovatie van De Vereeniging en zij kennismaakten met dit concertgebouw, was hun snel duidelijk dat hier geen sprake kon zijn van een aanpak die niet is geworteld in een diepgaande analyse. De staat waarin het gebouw op dat moment verkeerde, vormde het levende bewijs dat een benadering die honderd jaar gebruiksgeschiedenis buiten beschouwing laat, gedoemd is te mislukken.

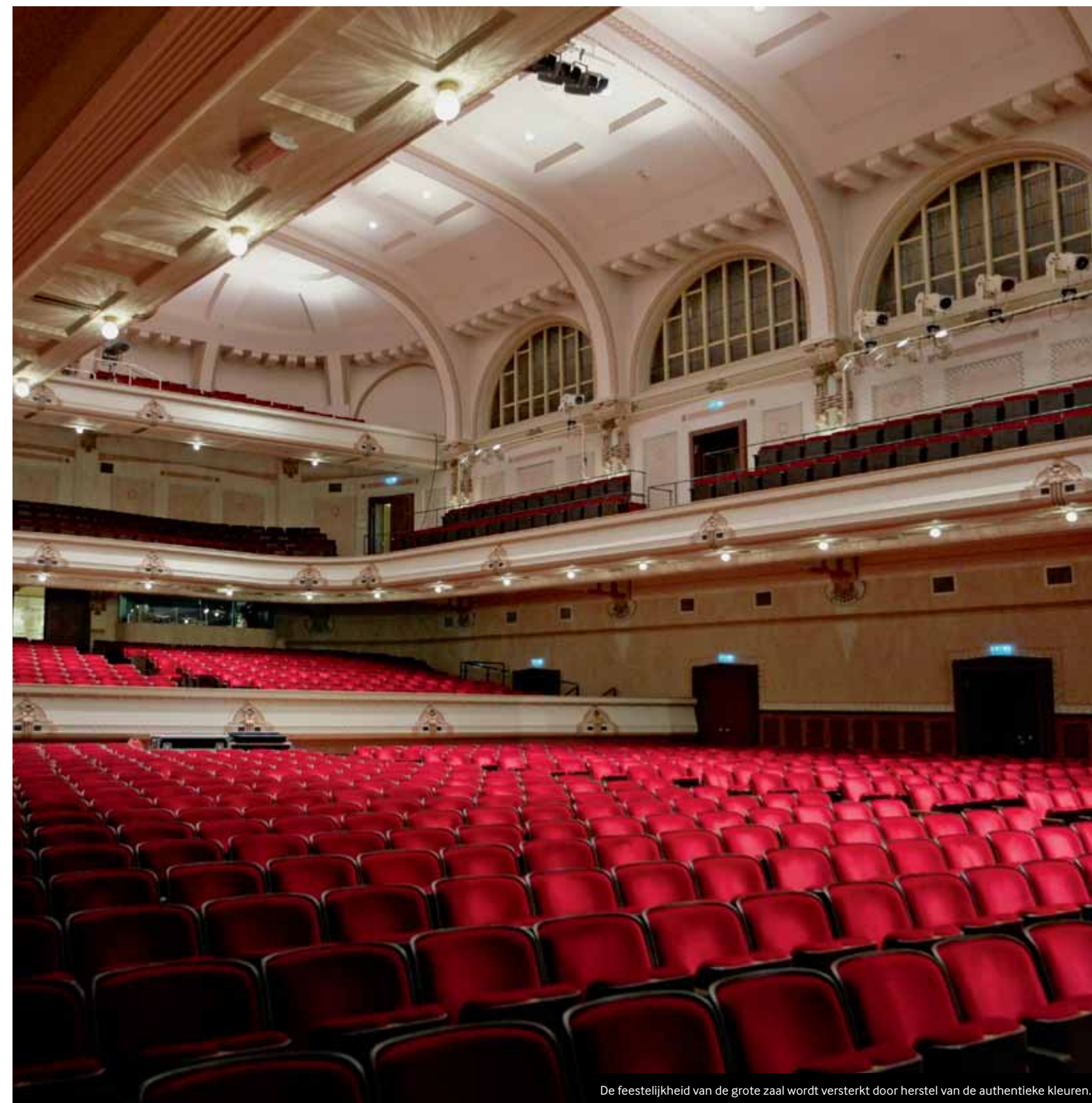
Vanuit de vaststelling dat de vele aanpassingen in het verleden neerkwamen op een vorm van symptoombestrijding, wist de architect de opdrachtgever te overtuigen van het belang van een goede anamnese. In zijn optiek is onderzoek naar die aanpassingen minstens zo belangrijk als het achterhalen van de oorspronkelijke opzet van het gebouw of het karakter van architect Oscar Leeuw. Deze artistiek begaafde ontwerper genoot in het Nijmegen van rond 1900 grote bekendheid en kreeg veel prestigieuze opdrachten, waarin hij het geldende rationalisme koppelde aan een joyeuze afwerking.

Het is voor een opgave als deze de enig juiste benadering. Uit het onderzoek bleek dat Oscar Leeuw zijn ontwerp baseerde op de typologie van

concertgebouwen als het Neue Gewandhaus in Leipzig en het Weense Musikverein. Daarbij wist hij de gewenste multifunctionaliteit, waarbij sociëteitsruimten en concertzaal in één gebouw werden ondergebracht, overtuigend op te lossen door de entree en de foyer tussen beide gebouwdelen te positioneren. Het resultaat is een bijzonder functioneel en helder gebouw dat, ingebed in een parkachtige tuin, contact legt met de rotonde waar de grote Nijmeegse verkeerswegen samenkomen. Van die helderheid was in 2012 weinig meer over, om van het joyeuze karakter maar te zwijgen. Na een goed bezocht 'stadsgesprek' dat aanvullende informatie leverde over de rol die het gebouw in het leven van de Nijmegenaren speelt, bepleitte Roos een masterplan dat antwoord zou bieden op alle technische en functionele tekorten en de kernkwaliteiten van het oorspronkelijke ontwerp zou herstellen. Uit de wisselwerking tussen het programma van eisen en de bouwgeschiedenis ontstond een geheel dat meer is dan de som der delen.

Het masterplan richtte zich op het herstel van de oorspronkelijke structuur en de bijbehorende helderheid. Dit voornemen leidde tot een reeks van ingrepen in de publieksruimten en het effect is verbluffend. Wat na de hoofdentree met zijn voorsnog ongewijzigde goedkope afwerking van de jaren tachtig in het oog springt, is de feestelijkheid die de bezoeker bij een concertgebouw mag verwachten. Roos heeft dit bereikt door de vloeren een zekere neutraliteit te geven, die het opnieuw aangebrachte, authentieke kleurenpalet van wanden en plafonds versterkt. De door Peter Sas ontworpen bar tussen foyer en restaurant en de

Thema: Transformatie en renovatie Grondstoffenschaarste en bevolkingskrimp roepen een halt toe aan nieuwbouw. Tegelijkertijd gaan maatschappelijke ontwikkelingen razendsnel. Transformatie van het bestaande is noodzakelijk. Snel, slim en mooi zijn daarbij kernwaarden.

De feestelijkheid van de grote zaal wordt versterkt door herstel van de authentieke kleuren.

Oscar Leeuw

De Vereeniging is een schepping van Oscar Leeuw (1866-1944), een begaafd architect die bovendien goed bekend stond bij de stichters van het gebouw, de Nijmeegse bourgeoisie van het fin-de-siècle. Leeuw ontwierp niet alleen bijzondere winkelpanden, villa's en herenhuizen, maar tekende ook voor het plaatselijke Museum Kam, waarin het Gelders Archeologisch Centrum is ondergebracht. Ook dit gebouw toont – net zoals De Vereeniging – zijn eigen onverwisselbare handschrift.

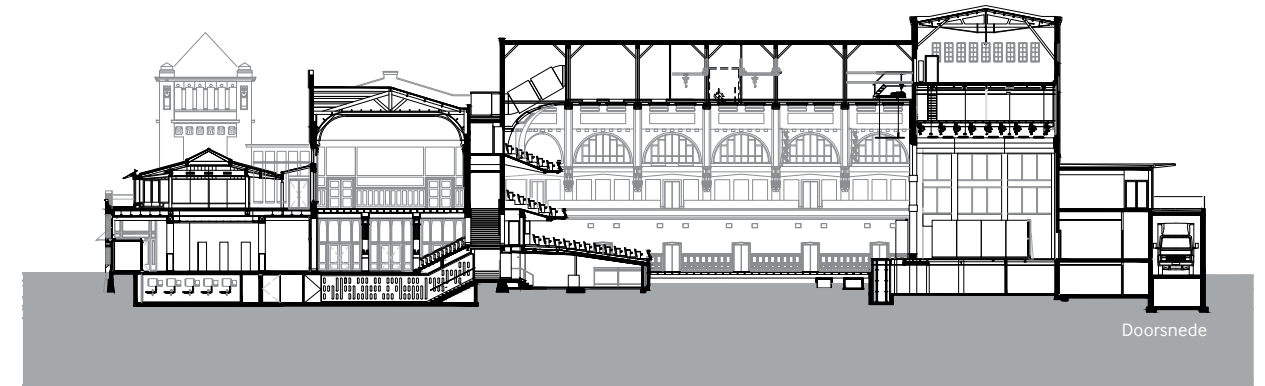
abstracte kroonluchters van beersnielsen vormen eigentijdse, vakkundig uitgevoerde toevoegingen die de feestelijke allure versterken.

Ruimtelijke en logistieke oplossingen

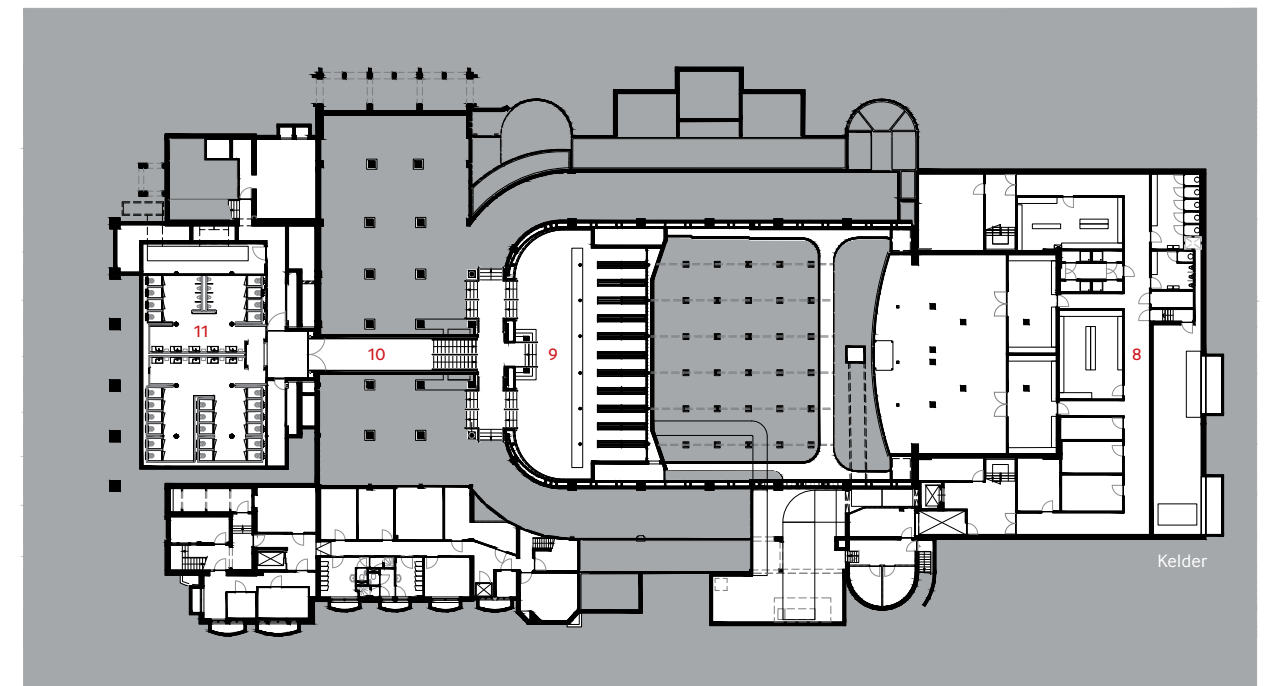
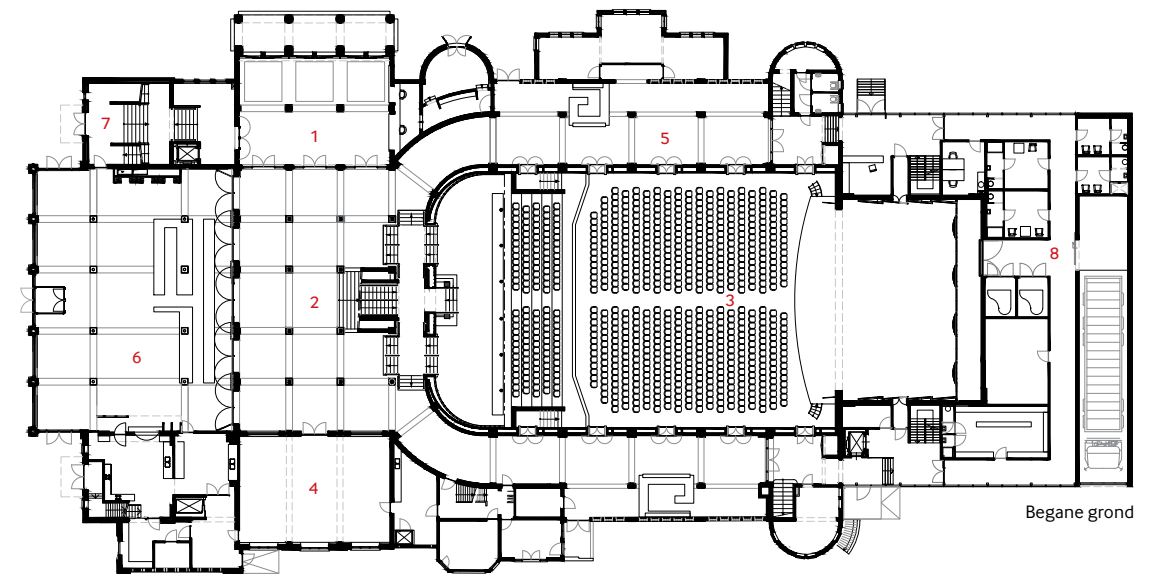
Maar er is nog iets wat daar bovenuit stijgt en dat houdt verband met de ruimtelijke relaties, zowel binnen het concertgebouw, als tussen gebouw en stad. Bovendien heeft de architect op overtuigende wijze het logistieke probleem van de routing opgelost, evenals de ontoereikende en verouderde catering, vestiaire en sanitaire voorzieningen. Dat het ontwerp van Oscar Leeuw leidend is geweest bij deze recente ingreep, kan worden opgemaakt uit het herstel van de visuele relatie tussen de entree van de grote zaal – via hoofdtrap, foyer en restaurant – en het middelpunt van het Keizer Karelplein. Het herstel van de koppeling

tussen het culturele hart van Nijmegen en het drukke verkeershart van de stad is een ingreep van betekenis, die bovendien geen enkel misverstand laat bestaan inzake de interne oriëntatie. De centrale bar op de overgang tussen foyer en restaurant overtuigt zowel qua plaats als vormgeving. Hij beschikt niet alleen aan beide zijden over een indrukwekkende lengte, wat de uitgifte tijdens de pauzes aanzienlijk vergemakkelijkt, maar is tevens van een vrolijke kleurigheid die de feeststemming verhoogt. Hoewel onmiskenbaar een contemporair object – een meubel eigenlijk – verhoudt het zich goed tot de authentieke kleurstelling van de buitenwand van de grote zaal. Twee andere vernieuwingen zijn eveneens van belang, maar passen zo naadloos in het concept van Oscar Leeuw dat ze in eerste instantie niet opvallen: de doorbraak naar het trappenhuis dat de

eerste verdieping ontsluit en de relocatie van de vestiaire en de sanitaire voorzieningen. Op de verdieping beschikken de kleine zaal en een aantal andere ruimten vanaf de bouw over een eigen entree met trappenhuis in de noordwestelijke toren van het complex. De exploitatienadelen die dat met zich meebracht, waren in 1999 door Royal Haskoning weliswaar opgelost, maar verstoorden de architectonische kwaliteit van het gebouw. Het oorspronkelijke trappenhuis is nu bereikbaar gemaakt vanuit de hoofdentree, met een vanzelfsprekende en heldere routing tot gevolg. Verder werd de vestiaire verdiept onder de aflopende vloer van de grote zaal geplaatst en via een bypass onder de foyer gekoppeld aan een ruim opgezet sanitair blok. Met deze ingreep heeft de architect een lastige logistieke knoop ontward.

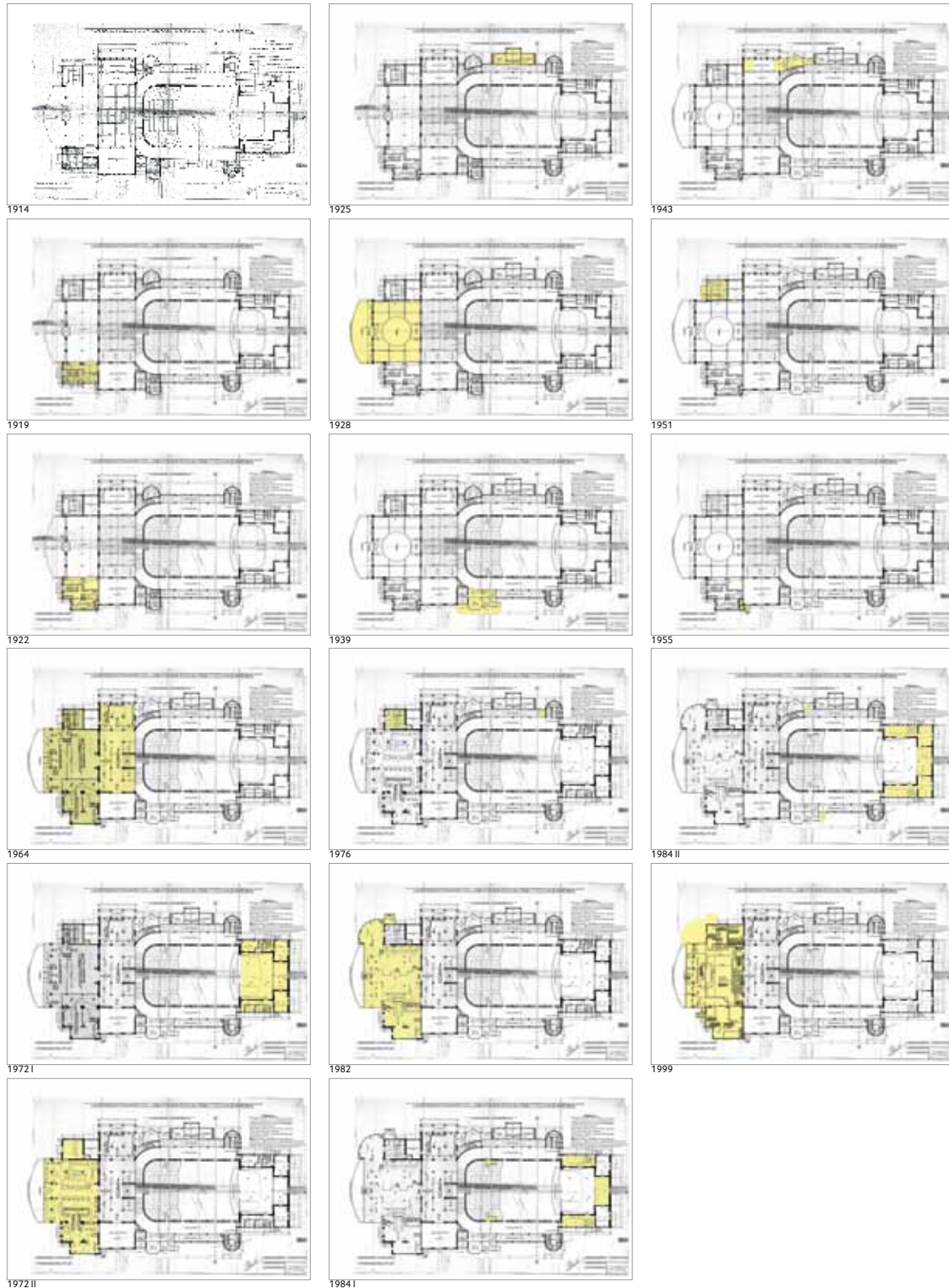
- 1 entree
- 2 vestibule
- 3 grote zaal
- 4 Anna zaal
- 5 zijfoyer
- 6 restaurant
- 7 trappenhuis
- 8 backstage
- 9 garderobe
- 10 bypass
- 11 toiletten

Job Roos

In zijn boek *De ontdekking van de opgave* (Delft 2007) werkt Job Roos zijn visie op de transformatie van monumentale gebouwen. Op basis van theoretische uitgangspunten schetst hij aan de hand van praktijkvoorbeelden zijn benadering, die wij als een iteratief proces moeten zien waarin de karakteristieken van een bestaand gebouw en het actuele programma van eisen in een nieuwe, bij het gebouw passende balans worden gebracht.

De centrale bar tussen foyer en restaurant vormt zowel in logistiek als beeldend opzicht een sterk element.

1915

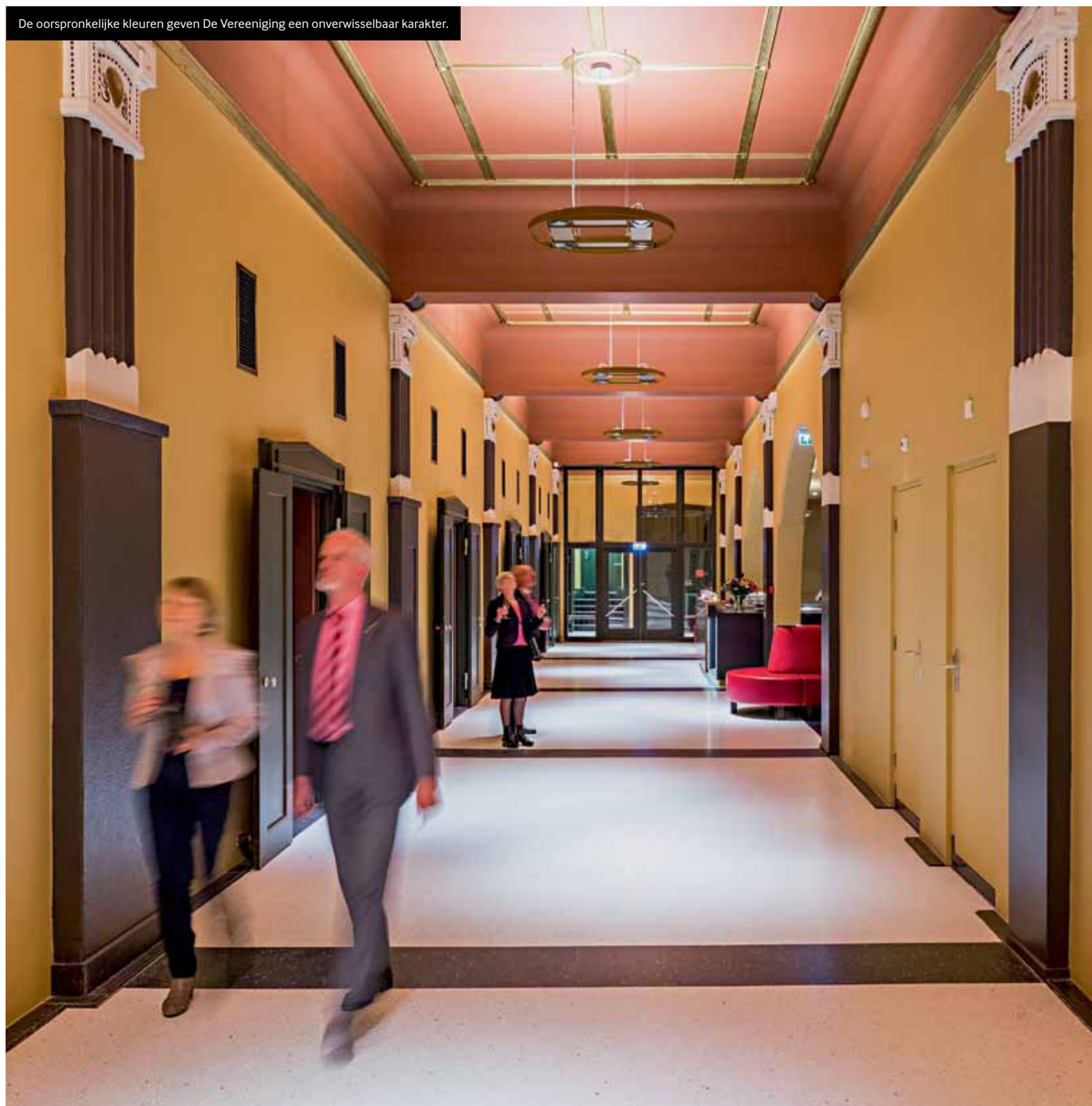
Met zijn markante torens vormde De Vereeniging vanaf de oplevering in 1915 een belangrijk herkenningspunt in de monumentale uitleg van de oude vestingstad Nijmegen. De landschappelijke inbedding was minstens zo belangrijk als het gebouw zelf. In het masterplan wordt de ambitie uitgesproken ook dit onderdeel te versterken.

Koninklijk Concertgebouw, Amsterdam

In tegenstelling tot De Vereeniging schortte het in het Amsterdamse Concertgebouw vanaf de opening in 1888 aan goed gedimensioneerde publieksruimten. Bij de grote restauratie van de jaren tachtig werd dit probleem door Pi de Bruijn opgelost door de toevoeging van een hoofdentree en een ruime foyer aan de linkerkzijde van het gebouw. Hoewel in functionele zin geslaagd, blijft de aanbouw door zijn sterk contrasterende vormgeving en materiaalkeuze een controversieel element.

De oorspronkelijke kleuren geven De Vereeniging een onverwisselbaar karakter.

Bovendien is dat zo gebeurd, dat ook hier recht werd gedaan aan de intrinsieke kwaliteiten van het ontwerp van Oscar Leeuw.

Eigentijds concertgebouw

De Vereeniging heeft hiermee een flinke slag gemaakt en de resultaten smaken naar meer. Dat er nog meer moet volgen, mag duidelijk zijn: momenteel schieten de voorzieningen voor de

artiesten ernstig tekort en wordt de tuin gedomineerd door geparkeerde auto's.

De in het masterplan geschetste vernieuwing en uitbreiding van het gebouwdeel 'backstage' en de herinrichting van de tuin zijn dan ook belangrijke stappen in de realisering van een hoogwaardig, eigentijds concertgebouw.

Op basis van de goed onderbouwde anamnese zijn maatregelen doorgevoerd die De Vereeniging

effectief nieuw leven inblazen. Na de eerste kennisgeving met het voorlopige resultaat hebben de bezoekers de vernieuwingen omarmd. Door de grondige analyse van honderd jaar verbouwingen is de weg terug gevonden naar het oorspronkelijke ontwerp. Niet om de allure van toen te herstellen, maar een nieuwe allure te scheppen. Het is nu zaak de volgende stappen te zetten.

De monumentale glaspunten en de lichte afwerking versterken de ruimtelijkheid van de vernieuwde foyer.